Judikatūras krājums

ĢENERĀLADVOKĀTA ĪVA BOTA [*YVES BOT*]
SECINĀJUMI,
sniegti 2019. gada 14. martā [1]

Lieta C-38/18

Massimo Gambino,
Shpetim Hyka
pret
Procura della Repubblica presso il Tribunale di Bari,
Ernesto Lappostato,
Banca Carige SpA – Cassa di Risparmio di Genova e Imperia

(*Tribunale di Bari* (Bari tiesa, Itālija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu)

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Tiesu iestāžu sadarbība krimināllietās – Direktīva 2012/29/ES – Noziedzīgos nodarījumos cietušo aizsardzība – 16. pants – Tiesības saprātīgā termiņā saņemt nolēmumu par kompensāciju – 18. pants – Aizsardzības pasākumi nopratināšanas laikā – Izmaiņas iztiesāšanas sastāvā, kurā cietušais tika uzklausīts liecinieka statusā – Valsts tiesību akti, atbilstoši kuriem apsūdzētajai personai ir atļauts iebilst pret nopratināšanas protokola nolasīšanu un pieprasīt atkārtot nopratināšanu jaunajā iztiesāšanas sastāvā – Saderība – Eiropas Savienības Pamattiesību harta – 47. un 48. pants – Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija – 6. panta 1. punkts un 3. punkta d) apakšpunkts – Tiesību uz lietas taisnīgu izskatīšanu piemērošanas nosacījumi iztiesāšanas sastāva izmaiņu gadījumā – Mutiskuma un tiesas sastāva nemainīguma principi – Tiešuma princips

I. Ievads

1. Vai apsūdzības veida kriminālprocesā Direktīva 2012/29/ES [2] nepieļauj tādus valsts tiesību aktus, kuros izmaiņu gadījumā tajā iztiesāšanas sastāvā, kādā cietušais ir ticis uzklausīts, ir paredzēts procesuāls regulējums, saskaņā ar kuru apsūdzētā persona var iebilst pret šā cietušā nopratināšanas protokola nolasīšanu, tādējādi pieprasot nopratināšanu atkārtot jaunajā iztiesāšanas sastāvā?

2. Tāds būtībā ir *Tribunale di Bari* (Bari tiesa, Itālija) uzdotā prejudiciālā jautājuma priekšmets.

3. Šis jautājums ir saistīts ar kriminālprocesu, kurš uzsākts pret *Massimo Gambino* un *Shpetim Hyka* par krāpšanas un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas darbībām un kurā cietušais tika uzklausīts kā apsūdzības liecinieks atklātā tiesas sēdē, kas norisinājās iesniedzējtiesā. Tā kā pēc šīs nopratināšanas viens no trim šī pirmās instances tiesas iztiesāšanas sastāva tiesnešiem tika aizstāts, aizstāvība atsaucās uz piemērojamajiem *codice di procedura penale* (Kriminālprocesa kodekss) noteikumiem, iebilstot pret šīs nopratināšanas protokola nolasīšanu jaunajā iztiesāšanas sastāvā, tādējādi pieprasot atkārtot šo nopratināšanu.

1 Oriģinālvaloda – franču.

2 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI (OV 2012, L 315, 57. lpp.).

4. Šī nav pirmā reize, kad Tiesai tiek vaicāts par šā Kriminālprocesa kodeksa noteikumu saderību ar Savienības tiesībās paredzētajiem pasākumiem cietušo aizsardzībai. Lietās, kurās tika taisīts 2005. gada 16. jūnija spriedums *Pupino*[3] un 2011. gada 21. decembra spriedums X[4], Tiesai tika lūgts interpretēt Pamatlēmuma 2001/220 noteikumus saistībā ar visneaizsargātākajiem cietušajiem paredzēto īpašo pierādījumu iepriekšējas pārbaudes procesu Itālijas krimināltiesību sistēmā.

5. Izskatāmajā lietā Tiesai šoreiz tiek vaicāts par Direktīvā 2012/29, ar ko ir aizstāts Pamatlēmums 2001/220, noteikto aizsardzības pasākumu piemērojamību situācijā, kad iztiesāšanas sastāva izmaiņu gadījumā apsūdzētajai personai saskaņā ar attiecīgajiem valsts tiesību aktiem ir tiesības iebilst pret cietušā nopratināšanas protokolu izmantošanu.

6. Tiesai tostarp būs jānosaka šo direktīvas 4. nodaļā paredzēto pasākumu piemērojamība, ņemot vērā pamattiesības, kas apsūdzētajai personai ir saskaņā ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartas[5] 47. un 48. pantu, kā arī saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas[6] 6. panta 1. punktu un 3. punkta d) apakšpunktu.

7. Lai gan šajā direktīvā dalībvalstīm ir noteikts pienākums nodrošināt noziedzīgos nodarījumos cietušajiem paaugstinātu aizsardzības līmeni, veicot atbilstīgus pasākumus saistībā ar viņu nopratināšanu kriminālprocesa tiesā laikā, šajos secinājumos es pierādīšu, ka Savienības likumdevējs nav vēlējies ierobežot cietušā nopratināšanas reižu skaitu atklātās tiesas sēdēs, izņemot vienīgi gadījumu, kad cietušais ir bērns.

8. Es izskaidrošu, ka tādā tiesību sistēmā kā pamatlietā aplūkojamā tiesību uz lietas taisnīgu izskatīšanu, kā arī tiesību uz aizstāvību ievērošana prasa, lai par apsūdzētās personas vainu lemttiesīgā tiesa būtu tiesa, kurā principā ir norisinājusies liecinieka nopratināšana, jo īpaši gadījumā, kad runa ir par svarīgu liecinieku, no kura liecības var būt atkarīga šīs personas vaina vai nevainīgums. Minētais izriet no mutiskuma principa un principa par tiesas, ar kuru jāsaprot tiesa, kas tieši un nepastarpināti pārzina lietu, sastāva nemainīgumu, kā arī no Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras. Šajā kontekstā, kad liecinieka nopratināšana ir izšķiroša, noskaidrojot apsūdzētās personas vainu vai nevainīgumu, izmaiņas šīs tiesas sastāvā pēc šā liecinieka nopratināšanas principā ir pamats šā pēdējā nopratināšanai no jauna.

9. Šajos apstākļos es ierosināšu Tiesai nospriest, ka, izņemot pasākumus cietušo bērnu labā, nevienai no Direktīvas 2012/29 normām nav pretrunā tādi valsts tiesību akti kā pamatlietā aplūkojamie, kas apsūdzētajai personai atļauj iebilst pret cietušā nopratināšanas protokola nolasīšanu, tādējādi pieprasot tā atkārtotu nopratināšanu jaunajā iztiesāšanas sastāvā.

10. Tomēr es norādīšu, ka gadījumā, kad apsūdzētā persona pieprasa cietušo nopratināt no jauna, kompetentajām valsts iestādēm saskaņā ar Direktīvas 2012/29 prasībām ir pienākums veikt individuālu novērtējumu, lai noskaidrotu šī cietušā īpašās vajadzības un attiecīgā gadījumā to, cik lielā mērā viņam varētu tikt piemēroti īpašie aizsardzības pasākumi, kas paredzēti šīs direktīvas 23. un 24. pantā. Šajā kontekstā es uzskatu, ka tas ir valsts tiesu uzdevums nodrošināt, lai minētie pasākumi neapdraudētu ne lietas taisnīgu izskatīšanu Hartas 47. panta otrās daļas izpratnē, ne tiesības uz aizstāvību tās 48. panta 2. punkta izpratnē.

3 C-105/03, EU:C:2005:386.

4 C-507/10, EU:C:2011:873. Šajā lietā Tiesai tika vaicāts par Kriminālprocesa kodeksā paredzēto īpašo pierādījumu iepriekšējas pārbaudes procesa noteikumu jeb "pirmšķietamās pierādījumu pārbaudes" saderību ar Padomes Pamatlēmuma 2001/220/TI (2001. gada 15. marts) par cietušo statusu kriminālprocesā (OV 2001, L 82, 1. lpp.) 2., 3. un 8. pantu.

5 Turpmāk tekstā – "Harta".

6 Parakstīta Romā 1950. gada 4. novembrī, turpmāk tekstā – "ECPAK".

11. Visbeidzot es precizēšu, ka Direktīva 2012/29 neliedz dalībvalstij veikt pasākumus, kas nodrošina lielāku aizsardzību saistībā ar cietušo nopratināšanu kriminālprocesā, tomēr ar nosacījumu, ka šie pasākumi neapdraud apsūdzētās personas procesuālās tiesības.

II. Atbilstošās tiesību normas

A. ECPAK

12. ECPAK 6. panta "Tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu" 1. punktā un 3. punkta d) apakšpunktā ir noteikts:

"1. Ikvienam ir tiesības, nosakot [..] jebkuras viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību krimināllietā, uz taisnīgu [..] lietas izskatīšanu saprātīgos termiņos neatkarīgā un objektīvā ar likumu izveidotā tiesā.

[..]

3. Ikvienam, kas tiek apsūdzēts noziedzīgā nodarījumā, ir tiesības vismaz:

[..]

d) nopratināt vai panākt nopratināt apsūdzības lieciniekus un pieprasīt aizstāvības liecinieku klātbūtni un nopratināšanu ar tādiem pašiem nosacījumiem kā apsūdzības lieciniekus."

B. Savienības tiesības

1. Harta

13. Hartas 47. panta otrajā daļā ir noteikts, ka "ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā".

14. Hartas 48. panta 2. punktā ir precizēts, ka "ikvienam apsūdzētajam tiek garantētas tiesības uz aizstāvību".

2. Direktīva 2012/29

15. Ar Direktīvu 2012/29 tiek pārskatīti un papildināti Pamatlēmumā 2001/220 izklāstītie principi un paaugstināts cietušo aizsardzības līmenis, tostarp kriminālprocesos [7].

16. Šīs direktīvas mērķis ir nodrošināt, lai noziegumos cietušie saņemtu atbilstīgu informāciju, atbalstu un aizsardzību un varētu piedalīties kriminālprocesā [8].

17. Minētās direktīvas 11., 12., 20., 53., 55., 58. un 66. apsvērums ir formulēti šādi:

"(11) Šajā direktīvā nosaka minimālos noteikumus. [..]

(12) Šajā direktīvā noteiktās tiesības neskar likumpārkāpēja tiesības. [..]

7 Skat. šīs direktīvas 4. apsvērumu.

8 Skat. Direktīvas 2012/29 1. panta 1. punkta pirmo daļu.

[..]

(20) Cietušo loma kriminālprocesā un tas, vai viņi var aktīvi piedalīties kriminālprocesā, dalībvalstīs atšķiras atkarībā no valsts sistēmas, un to nosaka viens vai vairāki šādi kritēriji: [..]; uz cietušo attiecas tiesiska prasība vai cietušajam liek aktīvi piedalīties kriminālprocesā, piemēram, kā lieciniekam; [..]. Ja ir atsauces uz cietušā lomu attiecīgajā kriminālprocesā, dalībvalstīm būtu jānosaka, kuri no minētajiem kritērijiem tiek piemēroti, lai noteiktu šajā direktīvā noteikto tiesību apjomu.

[..]

(53) Sekundāras un atkārtotas viktimizācijas, iebiedēšanas un atriebības risks, ko rada likumpārkāpējs vai kas rodas, piedaloties kriminālprocesā, būtu jāmazina, tiesvedību veicot saskaņoti un ar cieņu pret cietušajiem, lai viņiem rastos uzticība iestādēm. Saskarsmei ar kompetentām iestādēm vajadzētu būt cik vien iespējams vienkāršai, vienlaikus ierobežojot lieku cietušā saskarsmi ar tām, šim nolūkam, piemēram, ierakstot iztaujāšanu video un ļaujot ierakstu izmantot tiesas procesā. [..]

[..]

(55) Daži cietušie ir īpaši pakļauti sekundāras un atkārtotas viktimizācijas, iebiedēšanas un atriebības riskam no likumpārkāpēju puses kriminālprocesa laikā. Ir iespējams, ka šāds risks izriet no cietušā personu raksturojošām iezīmēm, no nozieguma veida, rakstura vai no nozieguma veikšanas apstākļiem. Tikai pie pirmās izdevības veicot individuālu novērtējumu, var efektīvi apzināt šāda riska iespējas. Šādi novērtējumi būtu jāveic attiecībā uz visiem cietušajiem, lai noteiktu, vai viņi ir pakļauti sekundāras un atkārtotas viktimizācijas, iebiedēšanas un atriebības riskam un kādi īpaši aizsardzības pasākumi viņiem ir vajadzīgi.

[..]

(58) Cietušajiem, kuri ir identificēti kā neaizsargāti pret sekundāru un atkārtotu viktimizāciju, iebiedēšanu un atriebību, būtu jāpiedāvā atbilstīgi pasākumi, lai tos aizsargātu kriminālprocesa laikā. Konkrētais šādu pasākumu veids būtu jānosaka individuālā novērtējumā, ņemot vērā cietušā vēlmes. Šādu pasākumu apmērs būtu jānosaka, neskarot aizstāvības tiesības un saskaņā ar tiesu iestāžu diskrecijas noteikumiem. Vienam no galvenajam faktoriem, nosakot, vai cietušajiem ir nepieciešams konkrēts aizsardzības pasākums, vajadzētu būt cietušo bažām un bailēm attiecībā uz procesu.

[..]

(66) Šajā direktīvā ir ņemtas vērā pamattiesības un ir ievēroti principi, kas ir atzīti [Hartā]. Tā ir īpaši vērsta uz to, lai veicinātu [..] tiesības uz taisnīgu tiesu."

18. Direktīvas 2012/29 3. nodaļa attiecas uz cietušā "piedalīšanos kriminālprocesā". Tās 16. panta 1. punkts ir formulēts šādi:

"Dalībvalstis nodrošina, ka kriminālprocesa gaitā cietušajam ir tiesības samērīgā laikposmā saņemt lēmumu par kompensāciju no likumpārkāpēja, izņemot, ja valsts tiesību aktos ir noteikts, ka šādu lēmumu jāpieņem citā juridiskā procesā."

19. Šīs direktīvas 4. nodaļā par "cietušo aizsardzību un to cietušo atzīšanu, kuriem vajadzīga īpaša aizsardzība", ir ietverts 18.–24. pants.

20. Minētās direktīvas 18. pantā "Tiesības uz aizsardzību" ir noteikts:

"Neskarot aizstāvības tiesības, dalībvalstis nodrošina, ka ir pieejami pasākumi, ar ko cietušos un viņu ģimenes locekļus aizsargā no sekundāras un atkārtotas viktimizācijas, iebiedēšanas un atriebības, tostarp pret emocionāla vai psiholoģiska kaitējuma risku, un ar ko aizstāv cietušo cieņu nopratināšanas un liecības sniegšanas laikā. Vajadzības gadījumā šādi pasākumi ietver arī procedūras, kas cietušo un viņu ģimenes locekļu fiziskai aizsardzībai noteiktas saskaņā ar valsts tiesību aktiem."

21. Direktīvas 2012/29 19.–21. pants attiecas uz vispārējiem aizsardzības pasākumiem, kas cietušajiem tiek nodrošināti viņu nopratināšanas vai liecināšanas laikā.

22. Iesniedzējtiesas īpaši norādītajā šīs direktīvas 20. pantā "Tiesības uz cietušo aizsardzību kriminālizmeklēšanas laikā" ir paredzēts:

"Neskarot aizstāvības tiesības un saskaņā ar tiesu iestāžu diskrēcijas noteikumiem dalībvalstis nodrošina, ka kriminālizmeklēšanas laikā:

[..]

b) cietušā iztaujāšanu [nopratināšanu] skaits ir pēc iespējas mazāks, un tās veic tikai tad, ja kriminālizmeklēšanā tās ir obligāti vajadzīgas;

[..]."

23. Minētās direktīvas 22. pantā ir runa par attiecībā uz cietušajiem veicamo individuālo novērtējumu, lai noskaidrotu viņu vajadzību pēc īpašas aizsardzības.

24. Savukārt Direktīvas 2012/29 23. un 24. pants attiecas uz īpašiem aizsardzības pasākumiem, kas var tikt nodrošināti visneaizsargātākajiem cietušajiem.

C. Itālijas tiesības

25. *Costituzione* (Itālijas Konstitūcija) 111. pantā ir runa par kriminālprocesuālajām garantijām, un tostarp ir uzsvērts Itālijas kriminālprocesa sacīkstes un mutiskais raksturs, kā arī tā izņēmumi pierādījumu iegūšanas formalitātēs. Tajā ir noteikts [9]:

"Tiesas spriešana notiek taisnīgā tiesas procesā, ko regulē likums.

Ikviens process notiek sacīkstes formā, nodrošinot vienlīdzīgus apstākļus lietas dalībniekiem neatkarīgā un objektīvā tiesā. Likums nodrošina sapratīgu tā termiņu.

Kriminālprocesā tiesību akti garantē, ka noziedzīgā nodarījumā apsūdzētai personai [..] tiesā ir iespēja nopratināt vai likt nopratināt personas, kuras to apsūdz [..].

Pierādījumu iegūšanā kriminālprocesā tiek ievērots sacīkstes princips [..].

Tiesību aktos ir noteikti gadījumi, kuros pierādījumi netiek iegūti sacīkstes procesā, ja tam ir piekritis apsūdzētais, pierādītas objektīva rakstura neiespējamības dēļ vai pierādītas nelikumīgas rīcības rezultātā.

9 Itālijas Republikas valsts prezidenta kancelejas publicēts tulkojums, kas pieejams šajā interneta vietnē: https://www.quirinale.it/allegati_statici/costituzione/costituzione_francese.pdf.

[..]”

26. Kriminālprocesa kodeksa 511. panta “Gadījumi, kad pieļaujama nolasīšana”, 1. un 2. punktā ir noteikts:

“1. Tiesa, attiecīgā gadījumā pēc savas ierosmes, lemj par lietas materiālu pilnīgu vai daļēju nolasīšanu tiesas debatēs.

2. Liecību protokolu nolasīšana ir pieļaujama tikai pēc liecinieka nopratināšanas, izņemot gadījumus, kad nopratināšana nenotiek.”

27. Kriminālprocesa kodeksa 525. panta “Tiesas nolēmuma tūlītējums” 1. un 2. punktā ir paredzēts:

“1. Nolēmumu pieņem uzreiz pēc debašu pabeigšanas.

2. Nolēmumu pieņem tie paši tiesneši, kas piedalījās debatēs; pretējā gadījumā nolēmums ir spēkā neesošs. [..]”

III. Pamatlietas fakti un prejudiciālais jautājums

28. *Tribunale di Bari* (Bari tiesa) kā pirmajā instancē tiek iztiesāts kriminālprocess pret *M. Gambino* un *S. Hyka* par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un krāpšanu. Viens no cietušajiem ir cēlis civilprasību kriminālprocesā un lūdzis izmaksāt kompensāciju sakarā ar ciesto kaitējumu *M. Gambino* veiktās krāpšanas dēļ.

29. Šajos nodarījumos cietušie tika uzklausīti kā liecinieki tiesas sēdē 2015. gada 14. aprīlī.

30. Pēc izmaiņām iztiesāšanas sastāvā, vienam no trim tiesnešiem tiekot aizstātam, *M. Gambino* kā atbildētājs tiesas debašu sēdē 2017. gada 21. februārī, pamatojoties uz Kriminālprocesa kodeksa 511. un 525. pantu, lūdza atkārtoti nopratināt cietušos. No iesniedzējtiesas nolēmuma izriet, ka šis lietas dalībnieks nav precizējis jautājumus, par kuriem būtu absolūti nepieciešams atkārtoti nopratināt šos cietušos.

31. Kā norādījusi iesniedzējtiesa, iztiesāšanas sastāva izmaiņu gadījumā Itālijas tiesību aktos būtībā ir paredzētas atkārtotas debates, kas nozīmē procesa atkārtošanu un līdz ar to liecinieku nopratināšanu no jauna [10]. Ja tiesa atļauj veikt pierādīšanu ar liecībām, tādā gadījumā turpināt jau notikušo liecināšanu protokolu nolasīšanu ir iespējams tikai ar visu lietas dalībnieku piekrišanu.

32. *Corte suprema di cassazione* (Kasācijas tiesa, Itālija) esot atzinusi, ka tad, “ja tiesneša, kurš vienpersoniski izskata lietu, vai kāda no tiesas kolēģijā esošajiem tiesnešiem nomaiņas dēļ tiek atkārtotas debates, šim tiesnesim vai šai kolēģijai sniegtā liecība nav izmantojama nolēmuma pieņemšanai, vienkārši to nolasot un atkārtoti nenopratinot liecības sniedzēju, ja vēl ir iespējams veikt atkārtotu nopratināšanu un ja to ir lūdzis kāds no lietas dalībniekiem” [11].

33. Aizstāvība atkārtoja savu lūgumu veikt cietušo atkārtotu nopratināšanu 2017. gada 10. oktobra tiesas sēdē, kuras laikā *Pubblico Ministero* (prokuratūra, Itālija) lūdza iesniegt lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu. Proti, viens no prokuratūras lūgtajiem pierādījumiem, lai pierādītu apsūdzēto personu vainu, ir krāpšanā cietušo personu liecības un to izmantojamība.

10 Iesniedzējtiesa norāda uz Kriminālprocesa kodeksa 492.–495. pantu.

11 *Corte suprema di cassazione* (Kasācijas tiesa) spriedums Nr. 2, 1999. gada 15. janvāra krimināllietu tiesu plēnums.

34. Iesniedzējtiesa pievienojas prokuratūras paustajām šaubām par Kriminālprocesa kodeksa 511. panta 2. punkta un 525. panta 2. punkta noteikumu saderību ar Direktīvu 2012/29.

35. Ņemot vērā, ka šajā direktīvā ir prasīts nodrošināt no noziedzības cietušajiem pienācīgu aizsardzību kriminālprocesā, Itālijas tiesību normas, tā kā tās aizstāvībai ļaujot iebilst pret sniegto ziņu protokolu izmantošanu un tādējādi pieprasīt atkārtot nopratināšanas, rada ne vien papildu psiholoģiskās ciešanas cietušajiem pretēji Direktīvas 2012/29 mērķim, bet arī ļauj apsūdzētajām personām tehnokratizēt tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu, lai paildzinātu procesu, tādējādi principā liedzot tiesības uz kaitējuma atlīdzināšanu saprātīgā termiņā. Iesniedzējtiesas ieskatā, atkārtotas nopratināšanas tādējādi būtu pretrunā principiem, kurus Tiesa izklāstījusi 2005. gada 16. jūnija spriedumā *Pupino* [12].

36. Iesniedzējtiesa uzskata, ka kopš brīža, kad cietušo nopratināšanas ir norisinājušās publiski, ievērojot sacīkstes principu, un neatkarīgā tiesā, šo nopratināšanu protokolu nolasīšana nekādā veidā neapdraudot apsūdzēto personu tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu. Tā uzsver, ka jebkurā gadījumā esot nepieciešams piemērot samērīguma principu un tādējādi līdzsvarot nepieciešamību nodrošināt cietušā cieņu atbilstoši Direktīvai 2012/29 ar Hartas 47. pantā un ECPAK 6. pantā nostiprinātajām tiesībām uz lietas taisnīgu izskatīšanu.

37. Šādos apstākļos *Tribunale di Bari* (Bari tiesa) nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādu prejudiciālu jautājumu:

"Vai Direktīvas 2012/29 16. un 18. pants, kā arī 20. panta b) punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tie liedz noziegumā cietušo personu no jauna iztaujāt tiesā ar mainītu sastāvu, ja viens no tiesas procesa dalībniekiem saskaņā ar Kriminālprocesa kodeksa 511. panta 2. punktu un 525. panta 2. punktu (kā tie pastāvīgi interpretēti augstāko tiesu iestāžu judikatūrā) nedod piekrišanu nolasīt to paziņojumu protokolus, kurus tā pati cietusī persona jau sniegusi saskaņā ar sacīkstes principu citam iztiesāšanas sastāvam tajā pašā tiesas procesā?"

IV. Ievada apsvērumi

38. Prejudiciālā jautājuma izvērtējums prasa formulēt dažus ievada apsvērumus.

39. Pirmkārt, no iesniedzējtiesas nolēmuma skaidri izriet, ka pamatlietā cietušajam ir jāpiedalās pret *M. Gambino* un *S. Hyka* uzsāktajā kriminālprocesā kā apsūdzības lieciniekam. Tomēr *Tribunale di Bari* (Bari tiesa) nav norādījusi, vai šā lieciniekа sniegtās ziņas ir izšķirošas, noskaidrojot apsūdzēto personu vainu vai nevainīgumu. Tā arī neprecizē, vai šis liecinieks ir kā īpaši neaizsargāts. Mēs tomēr varam izslēgt to, ka no šīs krāpšanas cietušais būtu bērns.

40. Otrkārt, ir jāuzsver, ka konkrētais kriminālprocess norisinās pirmās instances tiesā. Tāpēc mani secinājumi aprobežosies tikai ar noteikumiem un principiem par liecinieku nopratināšanu tiesvedībā pirmajā instancē, ņemot vērā to, ka gadījumā, kad atklāta tiesas sēde ir notikusi pirmajā instancē, publisku debašu neesamība apelācijas stadijā var būt attaisnojama ar konkrētās procedūras īpatnībām, ievērojot valsts apelāciju sistēmas raksturu, apelācijas instances tiesas pilnvaru apjomu valsts tiesību sistēmā un tajā izlemjamo jautājumu raksturu.

12 C-105/03, EU:C:2005:386.

41. Visbeidzot, treškārt, *Tribunale di Bari* (Bari tiesa) uzdotais jautājums prasa atgādināt Itālijas kriminālprocesa raksturu [13] un tā galvenos principus. Proti, parasti tiek nodalīti divi procesuālie un institucionālie modeļi, kas ļauj saprast kriminālās jurisdikcijas tiesu uzbūvi un vietu, kādu tās piešķir dažādajiem dalībniekiem krimināla jā tiesvedībā – valsts apsūdzības modelis un tiesas izmeklēšanas modelis.

42. Itālijas Konstitūcijas 111. pantā ir nostiprināti valsts apsūdzības procesa pamatprincipi, kuru vidū ir arī mutiskuma princips. Šajā tiesību normā ir paredzēts, ka "kriminālprocesā tiesību akti garantē, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanā apsūdzētai personai [..] tiesā ir iespēja nopratināt vai likt nopratināt personas, kuras to apsūdz" un ka "pierādījumu iegūšanā kriminālprocesā tiek ievērots sacīkstes princips".

43. Kā to savā nolēmumā ir precizējusi iesniedzējtiesa, attiecībā uz Itālijas krimināls odu sistēmu Kriminālprocesa kodeksa 525. pantā ir nostiprināts tiešuma princips gan tā laika, gan telpas aspektā.

44. Tiešuma princips, ciktāl ar to tiek saprasta nepastarpināta un tieša informētība par lietu, ir saistīts ar mutiskuma un tiesas sastāva nemainīguma principiem.

45. Tiesa vēl nav lēmusi par šo principu piemērojamību. Tikai ģenerāladvokāts Filips Ležē [*Philippe Léger*] secinājumos lietā *Baustahlgewebe*/Komisija ir iezīmējis to kontūras [14]. Minētie principi, kādi tie tiek garantēti dalībvalstu tiesībās, šķiet esam daudzšķautņaini principi.

46. Plašā nozīmē mutiskuma un tiesas sastāva nemainīguma principi ietver tiesas procesa nepastarpinātību, kas nozīmē, ka tiesai ir jābūt personīgā un nepastarpinātā saskarsmē ar dažādajiem kriminālprocesa dalībniekiem, tas ir, pusēm, lieciniekiem, ekspertiem, pušu advokātiem un prokuratūru [15].

47. Francijas krimināltiesībās šie principi nozīmē, ka nolēmumus taisošajām tiesām sava pārliecība principā ir jābalsta uz tajās mutiski un nepastarpināti sniegtajiem pierādījumiem, tas ir, ka tām ir jāpieņem nolēmums, pamatojoties uz to, ko tās dzird (vai redz) tiesas sēdē, nevis pamatojoties uz policijas vai pirmstiesas izmeklēšanas rakstveida dokumentiem [16].

48. Mutiskuma princips paredz, ka tiesa nolēmumu pieņem, balstoties nevis tikai uz lietas materiāliem, bet arī pēc personīgas un cilvēciskas saskarsmes ar noziedzīgā nodarījuma izdarītājiem un lieciniekiem, kas tostarp nozīmē, ka liecības neatkarīgi no tā, vai izmeklēšanas laikā tās ir vai nav fiksētas rakstveidā, tiek uzklausītas mutiski [17]. Proti, kad ir runa par liecību, pierādījumu iegūšanā ir nozīme ne vien šīs liecības saturam, bet arī, ja nolēmums izšķiroši ir atkarīgs no liecinieka izturēšanās, veidam, kādā šis viņš liecina, un iespaidam, kādu viņš atstāj.

13 Skat. ģenerāladvokāta P. Krusa Viljalona [*P. Cruz Villalón*] secinājumu lietā X (C-507/10, EU:C:2011:682) 19.–29. punktu, kuros ir ietverts plašs izklāsts par Itālijas kriminālprocesa raksturu un uz kuriem es atsaucos.

14 C-185/95 P, EU:C:1998:37. It īpaši vēlos atsaukties uz šo secinājumu 80.–83. punktu.

15 Šaurā nozīmē šie principi tiek saprasti kā lietas dalībnieka tiesības tikt uzklausītam tiesas sēdē, kuras laikā viņam vai viņa pārstāvim tiek nodrošināta iespēja izteikties un atbildēt uz tiesnešu uzdotajiem jautājumiem. Dalībvalstu tiesu iekārtās ir paredzēti regulējumi, kas tiesas procesu mutvārdu un rakstveida daļas apvieno mainīgās attiecībās, bet tajās visās ir atzīts mutiskuma princips.

16 Bouzat, P., un Pinatel, J., *Traité de droit pénal et de criminologie*, II sēj., 2. izd., Dalloz, Parīze, 1970, 1336. punkts.

17 Bouzat, P., un Pinatel, J., minēts iepriekš, 1336. punkts.

49. Šis princips ir sacīkstes principa izpausme, kas paredz, ka pusēm ir jābūt bijušai iespējai iztiesāšanas sastāvam iesniegtos pierādījumus apspriest publiskās debatēs. Ja apsūdzība pilnībā vai daļēji ir balstīta uz liecinieka liecību, sacīkstes principam atbilstošas debates var būt pilnvērtīgas tikai tad, ja tās ļauj novērtēt liecinieka uzticamību un tātad viņa liecības stiprumu [18]. Tādējādi, mainoties iztiesāšanas sastāvam, lai nodrošinātu šo principu ievērošanu, liecinieku no jauna ir nepieciešams nopratināt izmainītajam iztiesāšanas sastāvam, jo īpaši gadījumos, kad liecība ir būtisks un izšķirošs pierādījums, kura pierādījuma spēks ir atkarīgs no gūtā iespaida.

50. Tiešuma princips pilnībā atspoguļo mutiskuma principa izvirzītās prasības. Šis pirmais princips aptver divus aspektus – laika aspektu un telpas aspektu, kuru izpausme konkrētajā gadījumā ir atrodama Kriminālprocesa kodeksa 525. pantā.

51. Tiešums laikā drīzāk ir attiecināms uz saprātīga termiņa jomu. Tas nozīmē, ka tiesu iestādām nolēmums jāpieņem saprātīgā termiņā, lai izvairītos no tā, ka, ņemot vērā laiku, kas pagājis starp tiesas sēdi un spriedumu, pagaist tiesnešu atmiņas [19]. Šā principa pārkāpums neietekmē izvēlēto lietas risinājumu.

52. Tiešums telpā nozīmē to, ka tiesa nevar iecelt starpnieku starp sevi un tiesājamo personu vai viņa pārstāvi, un paredz, ka tiesnesis, kurš nav piedalījies tiesas sēdē mutvārdu paskaidrojumu sniegšanai, nav pielaižams pie gala nolēmuma taisīšanas lietā [20]. Ir risks, ka spriedumā, kas taisīts, pārkāpjot šo principu, var netikt ievēroti būtiski lietas aspekti. Saskaņā ar Tiesas Reglamenta 32. panta 2. punktu, "ja ir notikusi tiesas sēde mutvārdu paskaidrojumu uzklausīšanai, vienīgi tiesneši, kas tajā ir piedalījušies [..] piedalās arī apspriedēs". Pamatlietā šis princips izpaužas Kriminālprocesa kodeksa 525. panta 2. punktā, saskaņā ar kuru "nolēmumu pieņem tie paši tiesneši, kas piedalījās debatēs". Lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu *Tribunale di Bari* (Bari tiesa) norāda, ka saskaņā ar šo tiesību normu tiesnešiem, kas pieņem nolēmumu par apsūdzētā krimināalatbildību, ir jābūt tiem pašiem tiesnešiem, kuri ir piedalījušies pierādījumu pārbaudē.

53. Tieši uz šo jautājumu attiecas aplūkojamais prejudiciālais jautājums.

V. Mans vērtējums

54. Ar savu jautājumu *Tribunale di Bari* (Bari tiesa) būtībā vēlas noskaidrot, vai gadījumā, ja notiek izmaiņas pirmās instances tiesas sastāvā, kurā noziedzīgā nodarījumā cietušais ir ticis uzklausīts kā liecinieks, Direktīvas 2012/29 16. un 18. pants, kā arī 20. panta b) punkts nepieļauj tādus valsts tiesību aktus, kas tādā tiesību sistēmā kā pamatlietā aplūkojamā paredz procesuālu regulējumu, saskaņā ar kuru apsūdzētā persona var iebilst pret cietušā nopratināšanas, ko veicis cits iztiesāšanas sastāvs, protokolu nolasīšanu, tādējādi pieprasot šo cietušo nopratināt no jauna.

55. Tādā situācijā kā izskatāmajā lietā aplūkojamā atbilde uz šo jautājumu ir nepārprotami noraidoša.

56. Proti, tā kā konkrētajā noziedzīgajā nodarījumā cietušais nav bērns, no Direktīvas 2012/29 teksta un sistēmas skaidri izriet, ka neviens no tajā paredzētajiem vispārējiem vai īpašajiem aizsardzības pasākumiem neuzliek dalībvalstīm pienākumu aiztaupīt cietušajam nopratināšanu no jauna, ja ir notikušas izmaiņas iztiesāšanas sastāvā, kurā viņš ir ticis uzklausīts. No mutiskuma un tiesas sastāva nemainīguma principiem, kurus saprot kā nepastarpinātu un tiešu informētību par lietu, izriet, ka

18 Desportes, F., un Lazergues-Cousquer, L., *Traité de procédure pénale*, 3. izd., Economica, Parīze, 2013, 609.–611. punkts.

19 Savā lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu *Tribunale di Bari* (Bari tiesa) tādējādi skaidri norāda, ka Kriminālprocesa kodeksa 525. panta 1. punktā ir nostiprināts tiešuma princips laika ziņā ("nolēmumu pieņem uzreiz pēc debašu pabeigšanas").

20 Skat. ģenerāladvokāta F. Ležē secinājumus lietā *Baustahlgewebe*/Komisija (C-185/95 P, EU:C:1998:37, 83. punkts).

tiesai, kas pieņem nolēmumu par apsūdzētās personas vainu kriminālprocesā, ir jābūt tiesai, kura principā ir vadījusi liecinieka nopratināšanu. Tam ir jānodrošina tiesību uz lietas taisnīgu izskatīšanu ievērošana Hartas 47. panta otrās daļas izpratnē, kā arī tiesību uz aizstāvību ievērošana tās 48. panta 2. punkta izpratnē.

57. Kaut arī Tiesai vēl nav bijusi iespēja lemt par mutiskuma un tiesas sastāva nemainīguma principu piemērojamību, Eiropas Cilvēktiesību tiesa šajā ziņā ir izstrādājusi bagātīgu judikatūru, atbilstoši kurai tā uzskata, ka izmaiņas tiesas sastāvā pēc svarīga liecinieka nopratināšanas principā ir pamats šo pēdējo minēto nopratināt no jauna.

58. Tagad, mana pamatojuma pirmajā daļā, es izvērīšu katru no šiem argumentiem. Mana pamatojuma otrā daļa būs veltīta to noteikumu izvērtējumam, kuri reglamentē kompensāciju noziedzīgā nodarījumā cietušajam, un tā būs īsāka, jo tā nav izskatāmās lietas centrā.

A. Normas par cietušā aizsardzību nopratināšanas laikā kriminālprocesā

1. Direktīvas 2012/29 4. nodaļas noteikumi

59. Direktīvas 2012/29 4. nodaļas nosaukums ir "Cietušo aizsardzība un to cietušo atzīšana, kuriem vajadzīga īpaša aizsardzība".

60. Šajā nodaļā Direktīvas 2012/29 18. pants, kura interpretācija ir lūgta izskatāmajā lietā, ir ievada pants, kas paredz vispārēju principu, ka laikā, kad noziedzīgā nodarījumā cietušais tiek nopratināts vai sniedz liecību, viņam ir jāsaņem aizsardzība, tomēr neskarot nodarījuma iespējamā izdarītāja tiesības uz aizstāvību.

61. Saskaņā ar šo tiesību normu dalībvalstīm ir jāveic pasākumi, lai cietušā nopratināšanas vai liecību sniegšanas laikā aizsargātu cietušo no viņa cieņas aizskāruma, sekundāras un atkārtotas viktimizācijas vai arī iebiedēšanas un atriebības darbībām, ko varētu izraisīt vai nu nodarījuma izdarītāja rīcība, vai cietušā piedalīšanās kriminālprocesā.

62. Šīs tiesības nozīmē veikt virkni pasākumu, kurus Savienības likumdevējs vēlas "pēc iespējas plašākus" [21]. Tomēr, izņemot cietušajiem bērniem paredzētos aizsardzības pasākumus, neviens no Direktīvā 2012/29 noteiktajiem vispārējiem vai individuālajiem pasākumiem neuzliek dalībvalstīm pienākumu atbrīvot cietušo no jaunas nopratināšanas liecinieka statusā kriminālprocesā, ja ir notikušas izmaiņas iztiesāšanas sastāvā.

a) To aizsardzības pasākumu raksturs, kas cietušajam piemērojami viņa nopratināšanas laikā

63. Aizsardzības pasākumi, kas piemērojami noziedzīgā nodarījumā cietušajam, ir minēti Direktīvas 2012/29 19.–24. pantā.

21 Skat. Direktīvas 2012/29 53. apsvērumu.

64. Šīs direktīvas 19.–22. pantā izklāstītie aizsardzības pasākumi ir vispārēji [22]. Kā Tiesa ir norādījusi 2011. gada 15. septembra spriedumā *Gueye* un *Salmerón Sánchez* [23], šiem pasākumiem ir preventīvs un praktisks raksturs, un to mērķis ir nodrošināt, lai cietušais var atbilstoši piedalīties kriminālprocesā bez viņa drošības vai privātās dzīves neaizskaramības apdraudējuma [24]. Tādējādi tie ietver visā kriminālprocesā piemērojamus pasākumus, kas ļauj, pirmkārt, izvairīties no jebkādas saskarsmes starp cietušo un nodarījuma izdarītāju telpās, kur notiek kriminālprocess (19. pants), un, otrkārt, nodrošināt pirmā minētā privātās dzīves aizsardzību (21. pants).

65. Minētie pasākumi ietver arī pasākumus, kas ir piemērojami tieši kriminālizmeklēšanas stadijā. Šādi, saskaņā ar Direktīvas 2012/29 20. panta b) punktu nopratināšanai jānotiek tikai tādā mērā, kāds ir obligāti nepieciešams izmeklēšanas norisei, un nopratināšanu skaits ir jāsamazina līdz minimumam. Kaut gan savā lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu iesniedzējtiesa tieši atsaucas uz šo pantu, lai apstrīdētu Itālijas tiesību aktu likumību, šī tiesību norma nav būtiska, ņemot vērā tās piemērošanas jomu. Proti, lai gan šeit Savienības likumdevējs ir pārņēmis agrākajā Pamatlēmuma 2001/220 3. panta 2. punktā paredzēto pasākumu, reglamentējot cietušā nopratināšanu skaitu, tas tomēr ir izdarījis skaidru izvēli ierobežot tās piemērošanu ar kriminālizmeklēšanas stadiju, izslēdzot kriminālprocesu tiesā (kas iepriekš tā nebija), un pilnā mērā pakārtot to apsūdzētās personas tiesībām uz aizstāvību.

66. Visbeidzot, saskaņā ar Direktīvas 2012/29 22. pantu šie vispārējie aizsardzības pasākumi no dalībvalstīm prasa, lai tās veiktu cietušo individuālu novērtējumu, kas ļauj noskaidrot viņu īpašās vajadzības. Vienīgi tiem cietušajiem, kuri šāda novērtējuma rezultātā tiek atzīti par īpaši neaizsargātiem, piemēram, bērniem, cietušajiem no terorisma vai no vardarbības ģimenē, Savienības likumdevējs ir paredzējis īpašus aizsardzības pasākumus saistībā ar viņu nopratināšanu, kas minēti šīs direktīvas 23. pantā, un attiecībā uz bērniem – kas minēti tās 24. pantā, ar šiem pasākumiem papildinot vispārējos aizsardzības pasākumus.

67. Jo īpaši saistībā ar minētās direktīvas 23. pantā paredzētajiem noteikumiem Savienības likumdevējs nošķir īpašos pasākumus, kas piemērojami cietušā nopratināšanā kriminālizmeklēšanas laikā un tos, kas piemērojami nopratināšanā kriminālprocesa tiesā laikā. Pirmie no tiem nav būtiski, ņemot vērā pamatlietas kontekstu [25], savukārt otrie īpaši labi atspoguļo Savienības likumdevēja nodomu neietekmēt kriminālprocesa norisi un, jo īpaši, nemazināt cietušā nopratināšanas posma nozīmi.

68. Proti, lai gan Savienības likumdevējs tostarp pieļauj, ka cietušais tiek uzklausīts tiesas sēdē bez viņa klātbūtnes, izmantojot piemērotus saziņas līdzekļus, vai slēgtā tiesas sēdē, ir jākonstatē, ka, izņemot situāciju, kad cietušais ir bērns [26], tas neparedz ierobežot nopratināšanu skaitu šajā kriminālprocesa stadijā, pat gadījumā, kad šim cietušajam viņa neaizsargātības dēļ ir īpašas aizsardzības vajadzības, ja "[nenopratināšana] varētu kaitēt cietušajam vai kādai citai personai vai varētu skart procesa gaitu" [27].

22 Šo pasākumu mērķis ir skaidri izklāstīts Direktīvas 2012/29 53. un 54. apsvērumā.

23 C-483/09 un C-1/10, EU:C:2011:583.

24 Šā sprieduma 64. punkts par Pamatlēmuma 2001/220 8. panta 2.–4. punkta interpretāciju.

25 Saskaņā ar Direktīvas 2012/29 23. panta 2. punktu kriminālizmeklēšanas laikā paredzētie pasākumi ir vērsti uz to, lai nodrošinātu cietušajam tiesības tikt pratinātam šim nolūkam paredzētās telpās un lai to darītu apmācīti speciālisti, kuriem, "ja vien tas nav pretrunā ar labu tiesvedības praksi", vienmēr būtu jābūt vienām un tām pašām personām un, visbeidzot – ja tas ir nepieciešams un "ar noteikumu, ka tas neskar kriminālprocesa norisi" – kuriem būtu jābūt tā paša dzimuma personām kā cietušais. Šiem pasākumiem pamatlietas kontekstā nav nozīmes, jo tie neattiecas uz kriminālprocesa tiesā stadiju.

26 Saskaņā ar Direktīvas 2012/29 24. panta 1. punkta a) apakšpunktu dalībvalstīm ir jāgādā par to, lai "kriminālizmeklēšanas laikā visas cietušā bērna iztaujāšanas var ierakstīt audiovizuāli un šādus ierakstus var izmantot kā pierādījumu kriminālprocesā". Šī tiesību norma atbilst Tiesas izstrādātajai judikatūrai saistībā ar procedūru par bērna aizgādības tiesībām, saskaņā ar kuru, "lai gan bērnam joprojām ir tādas tiesības, uzklausīšana nevar būt absolūts pienākums, bet tā ir jānovērtē saskaņā ar prasībām, kas katrā atsevišķā gadījumā ir saistītas ar primārajām bērna interesēm, kā tas paredzēts [Hartas] 24. panta 2. punktā" (spriedums, 2010. gada 22. decembris, *Aguirre Zarraga* (C-491/10 PPU, EU:C:2010:828, 64. punkts)).

27 Direktīvas 2012/29 23. panta 1. punkts.

69. Direktīvas 2012/29 18. panta formulējuma, kā arī 4. nodaļas, kurā šī tiesību norma ir iekļauta, sistēmas izvērtējums skaidri parāda, ka Savienības likumdevējs nav vēlējies ierobežot cietušā nopratināšanu skaitu kriminālprocesa tiesā laikā ne saistībā ar vispārējiem aizsardzības pasākumiem, ne saistībā ar īpašajiem aizsardzības pasākumiem, kas piemērojami visneaizsargātākajiem cietušajiem, izņemot pasākumus, kas paredzēti cietušajiem bērniem.

b) To aizsardzības pasākumu piemērojamība, kas ir pieejami cietušajam viņa nopratināšanas laikā

70. Manis iepriekš norādītajiem aizsardzības pasākumiem var būt ierobežota piemērojamība.

71. Pirmkārt, no Direktīvas 2012/29 11. un 67. apsvēruma izriet, ka cietušo aizsardzībai piemērojamie noteikumi šeit ir minimālie standarti, tādējādi atstājot dalībvalstīm plašu novērtējuma brīvību attiecībā uz šo pasākumu īstenošanas konkrētiem nosacījumiem. Šāda atruna ļauj ņemt vērā starp valstu tiesību sistēmām pastāvošās atšķirības un, jo īpaši, kriminālprocesa mutvārdu vai rakstveida raksturu un cietušā vietu kriminālprocesā.

72. Otrkārt, Direktīvas 2012/29 12. apsvērumā Savienības likumdevējs jau uzreiz, proti, tūlīt pēc atgādinātā vēsturiskā konteksta, ir precizējis, ka "šajā direktīvā noteiktās tiesības neskar likumpārkāpēja tiesības". Turklāt minētās direktīvas 66. apsvērumā tas ir precizējis, ka tajā ir ņemtas vērā pamattiesības un ir ievēroti principi, kas ir atzīti Hartā, tostarp jo īpaši tie, kas ir vērsti uz to, lai veicinātu tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu.

73. Tādējādi Savienības likumdevējs cietušajam ir nostiprinājis tiesības, kuru izmantošana nedrīkst apdraudēt tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu un tiesības uz aizstāvību, kas nostiprinātas attiecīgi Hartas 47. panta otrajā daļā un 48. panta 2. punktā.

74. Turklāt gan no Direktīvas 2012/29 18. panta noteikumiem, gan arī no visu tās 4. nodaļā ietverto normu formulējuma ļoti skaidri izriet, ka dalībvalstis ir tiesīgas īstenot pasākumus cietušo aizsardzībai nopratināšanas laikā vien tad, ja tiek pienācīgi aizsargātas kriminālprocesos apsūdzēto personu procesuālās tiesības.

75. Šo atrunu Savienības likumdevējs ir formulējis, nosakot tiesības uz aizsardzību nopratināšanas laikā, kas figurē šīs direktīvas 18. pantā. Minēto atrunu tas ir vēlreiz atkārtojis nākamajos pantos. Šādi, atbilstoši minētās direktīvas 19. pantam pasākumi, ar kuriem kriminālprocesā tiek nodrošināta izvairīšanās no saskarsmes starp cietušo un nodarījuma izdarītāju, ir piemērojami, "ja vien šāda saskarsme nav vajadzīga kriminālprocesa nolūkiem"; atbilstoši Direktīvas 2012/29 20. pantam pasākumi, ar kuriem tiek ierobežots cietušā nopratināšanu skaits, ir piemērojami, "neskarot aizstāvības tiesības un saskaņā ar tiesu iestāžu diskrēcijas noteikumiem", un tie turklāt ir paredzēti tikai krimināLizmeklēšanas stadijā; atbilstoši šīs direktīvas 21. pantam pasākumiem, ar kuriem tiek aizsargāta cietušo privātā dzīve, vienmēr vajadzētu būt "saskaņā ar tiesībām uz lietas taisnīgu izskatīšanu" [28], un, visbeidzot, atbilstoši minētās direktīvas 23. pantam pasākumi, kuri ir saistīti ar visneaizsargātāko cietušo nopratināšanu, ir piemērojami, "neskarot aizstāvības tiesības un saskaņā ar tiesu iestāžu diskrēcijas noteikumiem" [29].

76. Kaut gan Direktīvā 2012/29 dalībvalstīm ir noteikts pienākums nodrošināt cietušajiem augstu aizsardzības līmeni nopratināšanas laikā un tām pat tiek piedāvāta iespēja paplašināt šajā direktīvā noteiktās tiesības, lai piedāvātu augstāku aizsardzības līmeni, tām tomēr joprojām saglabājas pienākums neaizskart apsūdzēto personu procesuālās tiesības.

28 Skat. Direktīvas 2012/29 54. apsvērumu.

29 Saskaņā ar Direktīvas 2012/29 58. apsvērumu "šādu pasākumu apmērs [ir] jānosaka, neskarot aizstāvības tiesības". Šis princips figurēja jau Pamatlēmuma 2001/220 2. panta 2. punktā.

77. Turklāt 2005. gada 16. jūnija spriedumā *Pupino*[30] un 2008. gada 9. oktobra spriedumā *Katz*[31] saistībā ar Pamatlēmuma 2001/220 2. panta (cietušās personas "cieņa" un tās likumīgo interešu "atzīšana"), 3. panta ("liecināšana un pierādījumu iesniegšana") un 8. panta ("tiesības uz aizsardzību") interpretāciju Tiesa ir atgādinājusi, ka šis pamatlēmums ir interpretējams tādā veidā, lai tiktu ievērotas pamattiesības, kuru vidū īpaši jāmin tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu, kas noteiktas ECPAK 6. pantā[32]. Saskaņā ar Tiesas norādīto tādējādi valstu tiesām "it īpaši ir jānodrošina, lai ar pierādījumu izskatīšanas kārtību kriminālprocesā, ņemot vērā to kopumā, nebūtu apdraudēta lietas taisnīga izskatīšana [ECPAK] 6. panta izpratnē, ko interpretējusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa"[33].

78. Šī judikatūra viennozīmīgi ir piemērojama saistībā ar Direktīvas 2012/29 īstenošanu.

79. Treškārt, šai atrunai, kas attiecas uz tiesībām uz aizstāvību, ir vēl jo nozīmīgāka piemērojamība tad, kad cietušajam kriminālprocesā ir izšķiroša nozīme, piemēram, kā lieciniekam.

80. Proti, Direktīvas 2012/29 20. apsvērumā Savienības likumdevējs tieši atzīst, ka šajā direktīvā noteikto tiesību apjoms atšķiras atkarībā no cietušo lomas katras dalībvalsts krimināltiesību sistēmā un ir atkarīgs tostarp no tā, vai uz cietušo attiecas tiesiska prasība piedalīties kriminālprocesā vai viņš tajā tiek aicināts piedalīties aktīvi, piemēram, kā liecinieks.

81. Pārbaudot Direktīvas 2012/29 formulējumu un sistēmu, es varu izdarīt turpmāk norādītos secinājumus.

82. Izņemot situāciju, kad cietušais ir bērns, neviena Direktīvas 2012/29 tiesību norma dalībvalstīm neuzliek pienākumu atbrīvot cietušo, pat visneaizsargātāko, no jaunas nopratināšanas kriminālprocesā, ja ir notikušas izmaiņas iztiesāšanas sastāvā.

83. Šādos apstākļos valsts tiesību akti tādas tiesību sistēmas ietvaros kā pamatlietā aplūkojamā, kuros iztiesāšanas sastāva izmaiņu gadījumā ir paredzēts procesuāls regulējums, saskaņā ar kuru apsūdzētā persona var iebilst pret cietušā nopratināšanas protokola nolasīšanu, tādējādi pieprasot atkārtot nopratināšanu, nav pretrunā Direktīvas 2012/29 noteikumiem un ietilpst dalībvalsts novērtējuma brīvībā.

84. Šādi tiesību akti šķiet esam piemēroti, lai nodrošinātu tiesību uz aizstāvību un lietas taisnīgas izskatīšanas ievērošanu, kas apsūdzības veida tiesību sistēmā nozīmē, ka tiesai, kura pieņem nolēmumu par apsūdzētās personas vainu vai nevainīgumu, principā ir jābūt tiesai, kurā ir norisinājusies liecinieka nopratināšana. Tas izriet no mutiskuma un tiesas sastāva nemainīguma principiem, kuru piemērojamību es esmu aprakstījis iepriekš. Tādējādi tādā tiesību sistēmā kā pamatlietā aplūkojamā, kad pirms nolēmuma taisīšanas ir nomainījies lietu vienpersoniski izskatošais tiesnesis vai ir izmainījies iztiesāšanas sastāvs, iepriekš minēto tiesību un principu ievērošana principā prasa veikt liecinieka nopratināšanu no jauna.

85. Tomēr šis secinājums ir niansējams.

30 C-105/03, EU:C:2005:386.

31 C-404/07, EU:C:2008:553.

32 Skat. spriedumu, 2008. gada 9. oktobris, *Katz* (C-404/07, EU:C:2008:553, 48. punkts un tajā minētā judikatūra).

33 Spriedums, 2008. gada 9. oktobris, *Katz* (C-404/07, EU:C:2008:553, 49. punkts un tajā minētā judikatūra). Šeit Tiesa ir pārņēmusi Eiropas Cilvēktiesību tiesas pastāvīgo judikatūru, saskaņā ar kuru "[ECPAK] dotais uzdevums tiesai izpaužas ne vien kā nolēmuma pieņemšana par to, vai liecinieku liecības ir tikušas pamatoti atzītas par pierādījumiem [kas ir valsts tiesu vērtējuma ziņā], bet tas arī ir izpētīt, vai process kopumā, tostarp pierādījumu iesniegšanas veids, ir bijis taisnīgs" (skat. ECT, 2005. gada 10. februāris, *Graviano* pret Itāliju, CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 36. punkts un tajā minētā judikatūra).

86. Pirmkārt, kā jau redzējām, šādi tiesību akti nedrīkst traucēt dalībvalstīm saskaņā ar Direktīvas 2012/29 22. pantu veikt individuālu novērtējumu, lai noskaidrotu cietušā īpašās vajadzības un attiecīgā gadījumā to, cik lielā mērā tam būtu jābūt pieejamiem īpašajiem aizsardzības pasākumiem, kas paredzēti šīs direktīvas 23. un 24. pantā [34].

87. Šajā ziņā no 2011. gada 21. decembra sprieduma X [35] izriet, ka Itālijas tiesību sistēmā, neskarot kopš tā laika iespējami veiktos grozījumus tiesību aktos, noziedzīgā nodarījumā cietušais tiek aizsargāts saskaņā ar vairākām Kriminālprocesa kodeksa normām, kurās gadījumam, kad personu aizsardzības prasības to padara par nepieciešamu vai piemērotu, tostarp ir paredzēts aizklātums un iespēja izmantot šā kodeksa 398. panta 5.a punktā paredzētos dažādos nosacījumus [36].

88. Otrkārt, jāatgādina, ka Direktīvā 2012/29 ir paredzēti minimālie noteikumi. Tas nozīmē, kā to šīs direktīvas 11. apsvērumā skaidri norādījis Savienības likumdevējs, ka "dalībvalstis var paplašināt [minētajā] direktīvā noteiktās tiesības, lai nodrošinātu [cietušajam] augstāku aizsardzības līmeni".

89. Tātad neviena Direktīvas 2012/29 norma neliedz dalībvalstij īstenot pasākumus, kas nodrošina lielāku aizsardzību cietušo nopratināšanas kriminālprocesā laikā, tomēr ar nosacījumu, ka šie pasākumi negatīvi neietekmē ne lietas taisnīgu izskatīšanu Hartas 47. panta otrās daļas izpratnē, ne apsūdzētās personas tiesības uz aizstāvību tās 48. panta 2. punkta izpratnē.

90. Tiesai vēl nav bijusi iespēja lemt par principiem, kas reglamentē minēto normu ievērošanu un, jo īpaši, par noteikumiem, kas attiecas uz liecinieku nopratināšanu kriminālprocesā, bet Eiropas Cilvēktiesību tiesā jau ir norisinājušās daudzas tiesvedības, kuru principus ir vērts apkopot.

91. Proti, kā tas izriet no Paskaidrojumiem attiecībā uz Hartu [37], Hartas 47. panta otrajā daļā garantētās tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu un tās 48. panta 2. punktā nostiprinātās tiesības uz aizstāvību atbilst attiecīgi ECPAK 6. panta 1. un 3. punkta noteikumiem. Saskaņā ar Hartas 52. panta 3. punktu šo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats kā ECPAK noteiktajām tiesībām.

2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra par cietušā nopratināšanu kriminālprocesā

92. ECPAK 6. panta 1. punktā ir nostiprinātas tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu. Šīs tiesības, balstoties uz šā panta 3. punkta d) apakšpunktu, jo īpaši ietver ikviena apsūdzētā tiesības "nopratināt vai būt nopratinājušam apsūdzības lieciniekus".

93. Pamatojoties uz šiem noteikumiem, Eiropas Cilvēktiesību tiesa izvērtē, vai kriminālprocess kopumā un, jo īpaši, pierādījumu iesniegšanas veids ir bijis taisnīgs [38]. Veicot izvērtējumu, šī tiesa ņem vērā atrisināmo jautājumu, kā arī valsts tiesību sistēmas raksturu un tostarp procedūras īpatnības, un valsts tiesu pilnvaru raksturu un apjomu. Tādējādi tā atzīst, ka krimināllietās parastā gadījumā ir jābūt pirmās instances tiesai, kura pilnībā atbilst ECPAK 6. panta prasībām un kurā apsūdzētā persona var likumīgi pieprasīt uzklausīt apsūdzības liecinieku liecības [39].

34 Skat. šo secinājumu 66. punktu.

35 C-507/10, EU:C:2011:873.

36 Skat. šā sprieduma 40. punktu.

37 OV 2007, C 303, 17. lpp.

38 Skat. ECT, 2005. gada 10. februāris, *Graviano* pret Itāliju (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 36. punkts).

39 ECT, 2006. gada 23. novembris, *Jussila* pret Somiju (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, 40. punkts un tajā minētā judikatūra).

94. Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas norādīto ECPAK 6. panta 1. un 3. punkta ievērošana prasa, lai sacīkstes principa ievērošanas nolūkos visi apsūdzības materiāli apsūdzētajam tiktu uzrādīti atklātā tiesas sēdē, un pirms tam viņu nevar atzīt par vainīgu [40]. Tātad lietas taisnīga izskatīšana principā prasa, lai tie, kuriem ir atbildība izlemt par apsūdzētas personas vainu vai nevainīgumu, lieciniekus uzklausītu personīgi [41]. Tam ir jādod iespēja apsūdzētajam konfrontēties ar apsūdzības liecinieku un apstrīdēt viņa liecību tiesas klātbūtnē, kurai galu galā ir jāpieņem savs nolēmums. Šeit ir runa par tiešuma principa izpausmi. Saskaņā ar šīs tiesas norādīto šis princips ir būtiska krimināprocesa garantija, jo tas dod tiesai, kurai jāpieņem nolēmums, iespēju novērtēt apsūdzošo ziņu ticamību un uzticamību un tādējādi arī apsūdzības pamatu pamatotību, kas var izšķiroši ietekmēt apsūdzēto [42]. Šī tiesa norāda, ka te ir runa par sarežģītu uzdevumu, kas no tiesas prasa tiešu pierādīšanas līdzekļu novērtējumu [43] un ko nevar paveikt, vienkārši nolasot ziņas saturošos protokolus [44].

95. Šādos apstākļos Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzīst, ka tiešuma princips nozīmē, ka nolēmums ir jāpieņem tiesnešiem, kas ir sprieduši tiesu visa procesa garumā un kas ir piedalījušies visu pierādījumu iesniegšanā. Līdz ar to saskaņā ar šīs tiesas norādīto "izmaiņas tiesas sastāvā pēc *svarīga* liecinieka nopratināšanas parasti ir pamats šo pēdējo nopratināt no jauna" [45].

96. Minētā tiesa tomēr atzīst izņēmumus no tiešuma principa, ar nosacījumu, ka lietu pēc būtības izskatošo tiesu veiktie pasākumi ļauj nodrošināt krimināprocesa taisnīgumu kopumā un ECPAK 6. pantā garantēto tiesību ievērošanu [46].

97. Pirmām kārtām, Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzskata, ka, ņemot vērā administratīvos vai procesuālos iemeslus, kuri dažkārt padara neiespējamu tiesneša nepārtrauktu piedalīšanos konkrētas lietas izskatīšanā, tiešuma principam nav pretrunā izmaiņas iztiesāšanas sastāvā krimināprocesa gaitā, ar nosacījumu, ka apsūdzētajam ir bijusi "atbilstoša un pietiekama" iespēja apstrīdēt apsūdzības liecības un par tām izvaicāt to sniedzējus vai nu to sniegšanas laikā, vai kādā vēlākā stadijā [47].

98. Lai veiktu šo pārbaudi, šī tiesa izvērtē, vai, nopratinot liecinieku, ir radušās šaubas par šā pēdējā uzticamību, un šādā gadījumā ar liecību protokolu izmantošanu nav pietiekami, lai nodrošinātu atbilstību ECPAK 6. pantam, vai arī vai šī nopratināšana varētu būt izšķirošs pierādījums attiecībā uz ieinteresēto personu taisāmajā nolēmumā, un šādā gadījumā tā atzīst, ka šo nopratināšanu ir nepieciešams atkārtot.

99. Tādējādi, ja izrādās, ka notiesājošs nolēmums ir tikai vai noteicošā mērā balstīts uz tāda liecinieka liecībām, kuru apsūdzētajam nav bijusi iespēja nopratināt vai likt nopratināt ne tiesas izmeklēšanas, ne debašu posmā, šādu izņēmumu no tiešuma principa minētā tiesa atzīs par nesaderīgu ar ECPAK 6. panta garantijām.

40 Skat. ECT, 2002. gada 5. decembris, *Craxi* pret Itāliju (CE:ECHR:2002:1205JUD003489697, 85. punkts un tajā minētā judikatūra), kā arī 2005. gada 14. jūnijs, *Mayali* pret Franciju (CE:ECHR:2005:0614JUD006911601, 31. punkts).

41 Skat. ECT, 2017. gada 29. jūnijs, *Lorefice* pret Itāliju (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, 43. punkts un tajā minētā judikatūra); 2017. gada 10. oktobris, *Daştan* pret Turciju (CE:ECHR:2017:1010JUD003727208, 33. punkts un tajā minētā judikatūra), kā arī 2018. gada 9. janvāris, *Ghincea* pret Rumāniju (CE:ECHR:2018:0109JUD003667606, 40. punkts un tajā minētā judikatūra).

42 Skat. ECT, 2005. gada 10. februāris, *Graviano* pret Itāliju (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 38. punkts un tajā minētā judikatūra), kā arī 2013. gada 5. marts, *Manolachi* pret Rumāniju (CE:ECHR:2013:0305JUD003660504, 48. un 49. punkts).

43 Skat. ECT, 2017. gada 29. jūnijs, *Lorefice* pret Itāliju (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, 36. punkts un tajā minētā judikatūra).

44 Skat. ECT, 2017. gada 29. jūnijs, *Lorefice* pret Itāliju (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, 43. punkts un tajā minētā judikatūra), kā arī 2018. gada 9. janvāris, *Ghincea* pret Rumāniju (CE:ECHR:2018:0109JUD003667606, 40. punkts un tajā minētā judikatūra).

45 ECT, 2005. gada 10. februāris, *Graviano* pret Itāliju (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 38. punkts), mans izcēlums.

46 ECT, 2013. gada 19. decembris, *Rosin* pret Igauniju (CE:ECHR:2013:1219JUD002654008, 59. un 62. punkts un tajos minētā judikatūra).

47 ECT, 2005. gada 10. februāris, *Graviano* pret Itāliju (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 37. punkts).

100. Lietā, kurā tika taisīts 2014. gada 2. decembra spriedums *Cutean* pret Rumāniju [48], Eiropas Cilvēktiesību tiesa šādi konstatēja ECPAK 6. panta 1. un 3. punkta pārkāpumu, jo liecinieku sniegto ziņu protokolu izmantošana nekompensēja procesa tiešuma neesamību. Neraugoties uz objektīviem procesuāliem iemesliem, kas pamatoja lietas nodošanu jaunam iztiesāšanas sastāvam, šī tiesa konstatēja, ka jaunajā iztiesāšanas sastāvā nav bijis neviens no sākotnējās tiesnešu kolēģijas locekļiem, kuru priekšā pieteicējs un liecinieki bija tikuši uzklausīti, ka pieteicējs bija tieši apšaubījis liecinieku uzticamību un ka šo pēdējo sniegtās ziņas bija uzskatāmas par izšķirošiem pierādījumiem, lai notiesātu šo pirmo minēto [49].

101. Līdzīgi Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir secinājusi lietā, kurā tika taisīts 2017. gada 7. marta spriedums *Cerovšek* un *Božičnik* pret Slovēniju [50]. Arī šajā lietā tai tika vaicāts par kriminālprocesa, kas uzsākts pret pieteicējiem, taisnīgu izskatīšanu, kad lietu vienpersoniski izskatošā tiesnese bija pensionējusies pēc tam, kad bija notiesājusi un atzinusi šos pēdējos par vainīgiem zādzībā, bet vēl pirms notiesājošā sprieduma pilna teksta sagatavošanas, rakstveida spriedumu trīs gadus vēlāk sagatavojot diviem tiesnešiem, kuri nebija piedalījušies procesā, pamatojoties uz lietas rakstveida materiāliem. Pieteicējiem piespriesto sodu atstāja spēkā apelācijas instance, atkārtoti neuzklausot nevienu liecinieku.

102. Šajā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesa arī konstatēja ECPAK 6. panta 1. un 3. punkta pārkāpumu, jo saskaņā ar kriminālprocesa tiešuma principu tiesas veiktajiem novērojumiem par liecinieku un pieteicēju izturēšanos, kā arī tās vērtējumam par to uzticamību, bija jābūt ja ne noteicošai, tad svarīgai nozīmei, nodibinot faktus, uz kuriem tā balstīja savu notiesājošo spriedumu. Attiecībā uz iemeslu, kas bija par pamatu izmaiņām iztiesāšanas sastāvā, šī tiesa norādīja, ka lietu izskatošās tiesneses pensionēšanos nevar uzskatīt par izņēmuma apstākli, kas attaisno novirzīšanos no parastās iekšējās procedūras, jo tiesnesei jau iepriekš noteikti bija jāzina sava dienesta atstāšanas datums. Tādējādi minētā tiesa secināja, ka līdz ar to kompetentajām valsts iestādēm bija iespējams veikt pasākumus, gādājot vai nu par to, lai šī pati tiesnese novestu konkrētās lietas izskatīšanu līdz galam, vai arī par to, lai cits tiesnesis pārņemtu lietu agrākā procesa stadijā. Katrā ziņā Eiropas Cilvēktiesību tiesa nosprieda, ka vienīgais veids, kā kompensēt tiesneses nespēju norādīt pamatojumu pieteicēju notiesāšanai, būtu bijis uzdot lietu izskatīt atkārtoti, piemēram, apelācijas instances tiesai atgriežot lietu izskatīšanai pirmās instances tiesā atkārtotas nopratināšanas organizēšanai.

103. Savukārt lietā, kurā tika taisīts 2005. gada 10. februāra spriedums *Graviano* pret Itāliju [51], Eiropas Cilvēktiesību tiesa secināja, ka, noraidot apsūdzētā lūgumus atkārtoti nopratināt lieciniekus, viņa tiesības uz aizstāvību nav pārkāptas tādā mērā, lai būtu pārkāpts ECPAK 6. panta 1. punkts un 3. punkta d) apakšpunkts. Šajā lietā šai tiesai bija jāvērtē, vai pret pieteicēju uzsāktais kriminālprocess par slepkavību un saistību ar mafiju ir bijis taisnīgs šo tiesību normu izpratnē, ņemot vērā to, ka tika aizvietots viens no astoņiem zvērināto tiesas palātas sastāvā esošajiem tiesnešiem un to, ka tika noraidīti viņa lūgumi par liecinieku atkārtotu uzaicināšanu, kuru vidū tostarp bija mafijas informatori.

104. Veicot izvērtējumu, minētā tiesa norādīja, pirmkārt, ka pieteicēja notiesāšana ir bijusi balstīta uz vairāku liecinieku apgalvoto, otrkārt, ka viena no astoņiem tiesnešiem iztiesāšanas sastāvā nomaiņa nav liegusi pieteicējam viņa tiesības nopratināt konkrētos lieciniekus, kuri tika uzklausīti publiskajās debatēs, klātesot pieteicējam un viņa advokātam, kam bija iespēja uzdot šiem lieciniekiem jautājumus, kādus tie uzskatīja par noderīgiem aizstāvībai, treškārt, ka pieteicējs nav norādījis, kādā veidā

48 CE:ECHR:2014:1202JUD005315012. Šajā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesai tika vaicāts par kriminālprocesa, kas uzsākts pret pieteicēju, taisnīgu izskatīšanu, kurā sākotnējā tiesas kolēģija, kas viņa lietu izskatīja pirmajā instancē, bija tikusi grozīta un neviens no pieteicēju pēcāk notiesājušajiem kolēģijas tiesnešiem nebija tieši uzklausījis ne viņu, ne lieciniekus, un tas netika izlabots apelācijas stadijā.

49 Šā sprieduma 60.–73. punkts.

50 CE:ECHR:2017:0307JUD006893912 (37.–48. punkts).

51 CE:ECHR:2005:0210JUD001007502.

nopratināšanu atkārtošana varētu atklāt jaunus un būtiskus apstākļus, un, ceturtkārt, ka septiņi pārējie tiesneši varēja piedalīties visu pierādījumu iesniegšanā. Šajos apstākļos Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka tas, ka aizstājošajam tiesnesim ir bijusi iespēja izlasīt to tiesas sēžu protokolus, kurās konkrētie liecinieki tika nopratināti, ir kompensējis viņa klāt neesamību šajās sēdēs [52].

105. Otrām kārtām, Eiropas Cilvēktiesību tiesa pieļauj atkāpes no tiešuma principa gadījumos, kad cietušā neaizsargātības dēļ tas nav piedalījies procesā klātienē, iztiesāšanas sastāvam pamatojoties uz viņa iepriekš sniegtajām ziņām kā pierādījumiem.

106. Tātad šī tiesa veic konkurējošo aizstāvības, cietušā, liecinieku un sabiedrības interešu izsvēršanu, lai nodrošinātu pareizu tiesvedību [53], un, to darot, tā savu uzmanību pievērš ne vien nepieciešamajai tiesību uz aizstāvību ievērošanai, bet arī cietušo un liecinieku tiesību ievērošanai [54].

107. Lai pārliecinātos, ka apsūdzētajai personai ir bijusi "atbilstoša un pietiekama" iespēja apstrīdēt apsūdzības liecības un par tām izjautāt to sniedzējus [55], Eiropas Cilvēktiesību tiesa analizē trīs kritērijus [56].

108. Pirmkārt, tā izvērtē, vai pastāv nopietns un pietiekams iemesls, kas attaisno liecinieka nenopratināšanu, piemēram, liecinieka nāve [57], viņa veselības stāvoklis, viņa īpašā neaizsargātība vai arī viņa bailes [58].

109. Otrkārt, tā izvērtē, vai liecinieka nopratināšana ir uzskatāma par vienīgo vai izšķirošo pierādījumu, ar kuru ir pamatota apsūdzētā notiesāšana. Arī tad, ja liecinieka nestāšanos tiesas priekšā attaisnojošie iemesli tiek atzīti par nopietniem, tas nenozīmē, ka tie nevar izrādīties nepietiekami, raugoties no tādiem aspektiem kā liecinieka nopratināšanai piemītošais svars un noteicošais raksturs, noskaidrojot apsūdzētā vainu, kā arī šā pēdējā apdraudētās intereses [59].

110. Lietā, kurā tika taisīts 2013. gada 18. jūlija spriedums *Vronchenko* pret Igauniju [60], Eiropas Cilvēktiesību tiesa, neskatoties uz to, ka iztiesāšanas sastāvs, atsakoties nopratināt bērnu atklātā tiesas sēdē, bija rīkojies tā labākajās interesēs un to, ka viņa nopratināšanas videoieraksts kā tiesnešiem, tā aizstāvībai bija ļāvis novērot cietušā izturēšanos un novērtēt viņa uzticamību, atzina par nepietiekamiem pasākumus tiesību uz aizstāvību nodrošināšanai, ņemot vērā šīs liecības svarīgumu [61].

111. Visbeidzot, treškārt, šī tiesa izvērtē, vai pastāv pietiekami kompensējoši faktori un, jo īpaši, stingras procesuālās garantijas, kas ļauj līdzsvarot aizstāvībai radītās grūtības sakarā ar to, ka par pierādījumu tiek pieņemtas klāt neesoša liecinieka sniegtās ziņas.

52 Skat. ECT, 2005. gada 10. februāris, *Graviano* pret Itāliju (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 39. punkts).

53 Skat. ECT, 2011. gada 15. decembris, *Al-Khawaja* un *Tahery* pret Apvienoto Karalisti (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 146. punkts).

54 Skat. ECT, 2011. gada 15. decembris, *Al-Khawaja* un *Tahery* pret Apvienoto Karalisti (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 120. un nākamie punkti), kā arī 2015. gada 15. decembris, *Schatschaschwili* pret Vāciju (CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, 101. punkts un tajā minētā judikatūra).

55 ECT, 2005. gada 10. februāris, *Graviano* pret Itāliju (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 37. punkts).

56 Skat. ECT, 2015. gada 15. decembris, *Schatschaschwili* pret Vāciju (CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, 107. punkts un tajā minētā judikatūra).

57 Skat. ECT, 2006. gada 8. jūnijs, *Bonev* pret Bulgāriju (CE:ECHR:2006:0608JUD006001800, 44. punkts).

58 Skat. ECT, 2011. gada 15. decembris, *Al-Khawaja* un *Tahery* pret Apvienoto Karalisti (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 121. un 122. punkts).

59 Šajā nozīmē skat. ECT, 2011. gada 5. jūlijs, *Dan* pret Moldovu (CE:ECHR:2011:0705JUD000899907, 31. punkts); 2011. gada 15. decembris, *Al-Khawaja* un *Tahery* pret Apvienoto Karalisti (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 126. un nākamie punkti), kā arī 2017. gada 29. jūnijs, *Lorefice* pret Itāliju (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, 41. punkts).

60 CE:ECHR:2013:0718JUD005963209. Spriedums par nepilngadīgā cietušā nepiedalīšanos procesā par seksuāla rakstura nodarījumu nolūkā aizsargāt bērna labklājību. Skat. arī ECT, 2013. gada 19. decembris, *Rosin* pret Igauniju (CE:ECHR:2013:1219JUD002654008, 57. un 60. punkts).

61 Šā sprieduma 65. punkts. 2011. gada 15. decembra spriedumā *Al-Khawaja* un *Tahery* pret Apvienoto Karalisti (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 125. punkts) Eiropas Cilvēktiesību tiesa jau bija norādījusi, ka, "ņemot vērā apmēru, kādā liecinieka klāt neesamība kaitē tiesībām uz aizstāvību [..] pirms liecinieka atbrīvošanas no ierašanās klātienē, pamatojot to ar viņa bailēm uzstāties procesā, tiesai ir jābūt noskaidrojušai, ka visas citas iespējas, piemēram, nodrošināt anonimitāti vai veikt citus īpašos pasākumus, būtu nepiemēroti vai neiespējami īstenot".

112. Šajā ziņā Eiropas Cilvēktiesību tiesa it īpaši izvērtē, vai nolūkā apstiprināt liecinieka sniegto liecību ir iesniegti citi pierādījumi, piemēram, ekspertīzes par cietušā uzticamību. Tā izvērtē arī, vai aizstāvībai ir bijusi iespēja nopratināt liecinieku izmeklēšanas stadijā un vai liecinieka nopratināšanas videoieraksta atskaņošana tiesas sēdē ļauj tiesai, prokuratūrai un aizstāvībai novērot liecinieka izturēšanos un iegūt pašām savu viedokli par tā uzticamību. Turklāt tā ņem vērā veidu, kādā lietu pēc būtības izskatošie tiesneši ir risinājuši klāt neesoša liecinieka sniegto ziņu izvērtēšanu un iemeslus, kuru dēļ šīs ziņas tie ir atzinuši par ticamām, vienlaikus novērtējot citus pieejamos pierādījumus [62].

113. Šis Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izvērtējums mums sniedz šādus skaidrojumus.

114. Konstatējams, ka šī tiesa vadās pēc principa, ka cietušā, kas kriminālprocesā piedalās kā liecinieks, nopratināšana nolēmumu taisošajā iztiesāšanas sastāvā ir norma. Šo principu aizstāv arī Savienības likumdevējs Direktīvā 2012/29, jo neviena no tās normām, izņemot to, kas veltīta cietušajiem bērniem, neatbrīvo pat visneaizsargātāko cietušo no nopratināšanas kriminālprocesā un neierobežo to skaitu.

115. Tomēr Eiropas Cilvēktiesību tiesa pieļauj izņēmumus no šā principa, katrā atsevišķā gadījumā novērtējot procesa taisnīgumu kopumā. Šajā ziņā tā ņem vērā ne vien cietušā neaizsargātību, bet arī tā lomu kriminālprocesā un to, cik būtiska tajā ir viņa liecība. Arī šie apstākļi dalībvalstīm ir jāņem vērā, īstenojot Direktīvu 2012/29. Kaut gan var šķist, ka ECPAK vairāk aizsargā cietušo, pieļaujot, ka viņu var atbrīvot no piedalīšanās atklātā tiesas sēdē, ir jāatgādina, ka Direktīvā 2012/29 ir ietverts tikai noteikumu minimums. Tātad tā neliedz dalībvalstīm paplašināt šajā direktīvā noteiktās tiesības, lai īpaši neaizsargātiem cietušajiem piedāvātu augstāku aizsardzības līmeni, atļaujot, piemēram, kā pierādījumus izmantot protokolus, kuros fiksētas viņu sniegtās ziņas.

116. Ņemot vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, tāda pasākuma īstenošanas priekšnoteikumam vajadzētu būt visu iesaistīto interešu līdzsvarošanai. Šajā ziņā dalībvalstīm it īpaši būtu jārūpējas par to, lai tiktu izvērtēts, vai cietušā nopratināšanai var būt izšķiroša nozīme nolēmuma taisīšanā par apsūdzēto personu vai arī tā dod pamatu apšaubīt šā cietušā uzticamību, un to, lai ar stingrām procesuālajām garantijām nodrošinātu, ka pierādījumu iesniegšana kriminālprocesā neapdraud ne lietas taisnīgu izskatīšanu Hartas 47. panta otrās daļas izpratnē, ne tiesības uz aizstāvību tās 48. panta 2. punkta izpratnē.

117. Ņemot vērā visus šos apsvērumus, es ierosinu Tiesai nospriest, ka Direktīvas 2012/29 18. pantam nav pretrunā tādi valsts tiesību akti, kuros tādā tiesību sistēmā kā pamatlietā aplūkojamā gadījumā, kad notiek izmaiņas pirmās instances tiesas iztiesāšanas sastāvā, kurā cietušais ir ticis uzklausīts kā liecinieks, ir paredzēts procesuāls regulējums, saskaņā ar kuru apsūdzētā persona ir tiesīga iebilst pret cietušā nopratināšanas protokola nolasīšanu, tādējādi pieprasot atkārtot nopratināšanu, it īpaši tad, ja cietušais ir svarīgs liecinieks, kura liecība var būt izšķiroša jautājumā par apsūdzētās personas vainu vai nevainīgumu.

118. Turklāt es uzskatu, ka gadījumā, kad apsūdzētā persona, pamatojoties uz šiem valsts tiesību aktiem, pieprasa atkārtot cietušā nopratināšanu, valsts kompetentajām iestādēm saskaņā ar Direktīvas 2012/29 22. pantu ir jāveic individuāls novērtējums, lai noskaidrotu šā cietušā īpašās vajadzības un attiecīgā gadījumā apjomu, kādā uz to vajadzētu attiecināt šīs direktīvas 23. un 24. pantā paredzētos īpašos aizsardzības pasākumus. Šādos apstākļos es uzskatu, ka valsts tiesām ir jāpārliecinās, ka ar minētajiem pasākumiem netiek apdraudēta nedz lietas taisnīga izskatīšana Hartas 47. panta otrās daļas izpratnē, nedz tiesības uz aizstāvību tās 48. panta 2. punkta izpratnē.

119. Visbeidzot, es arī aicinu Tiesu precizēt, ka Direktīva 2012/29 neliedz dalībvalstij īstenot pasākumus, kas nodrošina lielāku aizsardzību saistībā ar cietušo nopratināšanu kriminālprocesā, tomēr ar nosacījumu, ka ar šiem pasākumiem netiek apdraudētas minētās pamattiesības.

62 Skat. ECT, 2015. gada 15. decembris, *Schatschaschwili* pret Vāciju (CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, 125. un nākamie punkti).

B. Cietušā tiesību saņemt nolēmumu par kompensāciju saprātīgā termiņā apjoms

120. Saskaņā ar Direktīvas 2012/29 16. pantu dalībvalstīm ir jānodrošina, ka kriminālprocesa vai citas juridiskas procedūras ietvaros noziedzīgā nodarījumā cietušajam ir tiesības saprātīgā laikposmā saņemt nolēmumu par kompensāciju.

121. Ņemot vērā šīs tiesību normas formulējumu, *Tribunale di Bari* (Bari tiesa) savā lēmumā apgalvo, ka konkrētos valsts tiesību aktus apsūdzētā persona varētu izmantot novilcinošos nolūkos, tādējādi padarot pilnībā neiespējamu kaitējuma kompensēšanu savlaicīgi, kā tas ir prasīts Direktīvas 2012/29 16. pantā. Iesniedzējtiesa pat pauž domu par manevru, kas varētu kļūt sistemātisks un kas, ņemot vērā termiņu pagarināšanos, varētu novest pie procesa noilguma.

122. Šis arguments mani nepārliecina.

123. Saskaņā ar Hartas 47. panta otro daļu ikvienai personai ir patiesas tiesības, lai tās lieta tiktu izskatīta saprātīgā termiņā. Kā jau norādīju, saskaņā ar Hartas 52. panta 3. punktu šo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats, kāds tām ir ECPAK 6. panta 1. punktā.

124. No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izriet, ka ECPAK 6. panta 1. punkta ievērošana principā prasa, lai visi posmi civilajā vai krimināla jā tiesvedībā noritētu saprātīgos termiņos, kas ietver arī posmus pēc nolēmuma pēc būtības [63], piemēram, procedūru par tiesāšanās izdevumiem vai efektīvu parāda atgūšanu.

125. Lai gan valstu tiesas var ņemt vērā efektivitātes un sistēmiskās prasības, atzīstot, piemēram, ka debašu sistemātiska organizēšana var būt šķērslis nepieciešamajai īpašajai rūpībai un kavēt saprātīgā termiņa ievērošanu [64], šī tiesa tomēr atgādina, ka procesa ātrums ir tikai viena no plašākā pareizas tiesvedības principa sastāvdaļām [65] un ka "[ECPAK] 6. panta 1. punkts vispirmām kārtām paredz aizsargāt aizstāvības un pareizas tiesvedības intereses" [66].

126. Pamatlietā prasība pieņemt nolēmumu par kompensāciju cietušajam saprātīgā termiņā tātad nedrīkstētu ietekmēt mutiskuma un lietas nepastarpinātas un tiešas pārzināšanas no tiesneša puses principu piemērojamību, kas šim pēdējam ir nepieciešami, lai iegūtu pašam savu pārliecību.

127. Pieeja, ko ir izvēlējies Savienības likumdevējs, ir pilnībā saderīga ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas izklāstītajiem principiem. Kā jau redzējām, no Direktīvas 2012/29 12. un 66. apsvēruma izriet, ka tajā izklāstītās tiesības, kas ietver tiesības saņemt nolēmumu par kompensāciju saprātīgā termiņā, neskar noziedzīgā nodarījuma izdarītāja procesuālās tiesības, jo īpaši viņa tiesības uz aizstāvību un tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu [67].

128. Līdz ar to tiesības, kas cietušajam atzītas Direktīvas 2012/29 16. pantā, nedrīkstētu ietekmēt apsūdzētajai personai atzīto procesuālo tiesību efektīvu izmantošanu, jo īpaši tādā situācijā kā izskatāmajā lietā, kad iztiesāšanas sastāvs, kas ir uzklausījis cietušo, ir mainījies sakarā ar viena no tā sastāvā esošo tiesnešu nomaiņu jeb, citiem vārdiem sakot, kriminālprocesa tiesā laikā iestājoties apstāklim, kas uz viņu nav attiecināms. Tādā situācijā no apsūdzētās personas nedrīkstētu pieprasīt, lai tā atsakās efektīvi izmantot savas procesuālās tiesības, aizbildinoties ar to, ka ir jāpaātrina tiesas spriešanas gaita, lai saprātīgā termiņā pieņemtu nolēmumu par cietušajam izmaksājamo kompensāciju.

63 ECT, 1997. gada 23. septembris, *Robins* pret Apvienoto Karalisti (CE:ECHR:1997:0923JUD002241093, 28. punkts), un 1998. gada 21. aprīlis, *Estima Jorge* pret Portugāli (CE:ECHR:1998:0421JUD002455094, 45. punkts).

64 ECT, 2006. gada 23. novembris, *Jussila* pret Somiju (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, 42. punkts).

65 ECT, 1992. gada 12. oktobris, *Boddaert* pret Beļģiju (CE:ECHR:1992:1012JUD001291987, 39. punkts).

66 ECT, 1995. gada 21. novembris, *Acquaviva* pret Franciju (CE:ECHR:1995:1121JUD001924891, 66. punkts).

67 Skat. šo secinājumu 72. punktu.

129. Izskatāmajā lietā iesniedzējtiesa pauž domu, ka apsūdzētās personas norādītie iebildumi pret nopratināšanas protokolu izmantošanu varētu būt uzskatāmi par apzinātu šķēršļu likšanu kriminālprocesa pienācīgai norisei. Šis risks viennozīmīgi nav izslēdzams. Tomēr jānorāda, ka starp pirmo tiesas debašu sēdi 2015. gada 14. aprīlī, kuras laikā cietušais tika uzklausīts pirmo reizi, un otro tiesas debašu sēdi 2017. gada 21. februārī, kuras laikā sakarā ar izmaiņām iesniedzējtiesas sastāvā aizstāvība lūdza to nopratināt atkārtoti, ir pagājuši gandrīz divi gadi. Tātad nav arī izslēgts, ka, ņemot vērā laiku, kas pagājis starp abām tiesas debašu sēdēm, ir varējušas pagaist abu tiesnešu, kuri piedalījās pirmajā nopratināšanā, atmiņas. Ņemot vērā šos apstākļus un ievērojot arī to, ka viens no trīs iesniedzējtiesas sastāvā esošajiem tiesnešiem ir ticis aizstāts, es uzskatu, ka iesniedzējtiesai pirmām kārtām ir pienākums garantēt tiešuma principu gan tā laika, gan telpas dimensijā un nodrošināt apsūdzētās personas pamattiesību ievērošanu, atļaujot tai, saskaņā ar sacīkstes principu un piedaloties visiem nolēmumu taisošā iztiesāšanas sastāva locekļiem, apstrīdēt ziņas, kas varētu pamatot tās notiesāšanu.

130. Ņemot vērā šos faktorus, es līdz ar to ierosinu Tiesai nospriest, ka Direktīvas 2012/29 16. pantam nav pretrunā valsts tiesību akti, kuros tādā tiesību sistēmā kā pamatlietā aplūkojamā gadījumā, kad notiek izmaiņas pirmās instances tiesas iztiesāšanas sastāvā, kurā cietušais ir ticis uzklausīts kā liecinieks, ir paredzēts procesuāls regulējums, saskaņā ar kuru apsūdzētā persona ir tiesīga iebilst pret cietušā nopratināšanas protokola nolasīšanu, tādējādi pieprasot atkārtot nopratināšanu, it īpaši tad, ja cietušais ir svarīgs liecinieks, kura liecība var būt izšķiroša jautājumā par apsūdzētās personas vainu vai nevainīgumu.

VI. Secinājumi

131. Ņemot vērā visus iepriekš minētos apsvērumus, es iesaku Tiesai uz *Tribunale di Bari* (Bari tiesa, Itālija) uzdoto prejudiciālo jautājumu atbildēt šādi:

1) Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI, 16. un 18. pantam nav pretrunā tādi valsts tiesību akti, kuros tādā tiesību sistēmā kā pamatlietā aplūkojamā gadījumā, kad notiek izmaiņas pirmās instances tiesas iztiesāšanas sastāvā, kurā cietušais ir ticis uzklausīts kā liecinieks, ir paredzēts procesuāls regulējums, saskaņā ar kuru apsūdzētā persona ir tiesīga iebilst pret cietušā nopratināšanas protokola nolasīšanu, tādējādi pieprasot atkārtot nopratināšanu, it īpaši tad, ja cietušais ir svarīgs liecinieks, kura liecība var būt izšķiroša jautājumā par apsūdzētās personas vainu vai nevainīgumu.

   Gadījumā, kad apsūdzētā persona, pamatojoties uz šiem valsts tiesību aktiem, pieprasa atkārtot cietušā nopratināšanu, valsts kompetentajām iestādēm saskaņā ar Direktīvas 2012/29 22. pantu ir jāveic individuāls novērtējums, lai noskaidrotu šā cietušā īpašās vajadzības un attiecīgā gadījumā apjomu, kādā uz to vajadzētu attiecināt šīs direktīvas 23. un 24. pantā paredzētos īpašos aizsardzības pasākumus. Šādos apstākļos valsts tiesām ir jāpārliecinās, ka ar minētajiem pasākumiem netiek apdraudēta nedz lietas taisnīga izskatīšana Hartas 47. panta otrās daļas izpratnē, nedz tiesības uz aizstāvību tās 48. panta 2. punkta izpratnē.

2) Direktīva 2012/29 neliedz dalībvalstij īstenot pasākumus, kas nodrošina lielāku aizsardzību saistībā ar cietušo nopratināšanu kriminālprocesā, tomēr ar nosacījumu, ka ar šiem pasākumiem netiek apdraudētas minētās pamattiesības.